

TELEKI KRISZTINA

Az észak-mongóliai Bügsin xürē kolostor
Esettanulmány a mongol buddhista kolostorok történetéhez

1. Bevezető

A buddhizmus több hullámban érte el a mongol területeket.¹ Az utolsó, XVI. századi megtérést követően a tibeti sárgasüveges *gelukpa* rend tanai terjedtek, és a XX. század elejéig a mai Mongólia területén közel ezer kolostor és szent hely jött létre.

A buddhizmus e háromszáz éves virágzása után az 1921. évi mongol forradalom politikai, gazdasági és társadalmi változásokat hozott. A szovjet valóságellenes ideológia következtében 1928-ban bezárták, 1932-ben újranyitották, 1937–1938-ban lebontották, lerombolták a kolostorokat. A szerzetesrendet feloszlatták, a rangos szerzeteseket kivégezték, a fiatalokat besorozták, vagy iskolába küldték; a kolostorok vagyonát elkobozták, szent szobraikat beolvasztották, a maroknyi meghagyott szentélyt termelőségvetkezeti-telephelyként használták, vagy alapanyagukból új épületeket emeltek.²

1944-ben az ulánbátori Gandantegchenlin kolostor újra megnyílt, és az 1990-es politikai átalakulásig Mongólia egyetlen kolostoraként működött. A rendszerváltáskor ismét szabaddá vált a vallásgyakorlás: az 1937-ben köpenyüket levetni kényszerült szerzetesek újból szerzetessé lettek, és megkísérelték egykori kolostoraik hagyományát feléleszteni: egy-egy szentélyt újjáépíteni, szertartásokat tartani, fiatal generációt képezni. Ezen idős szerzetesek jobblétre szenderülte után azonban elsősorban a távoli, kietlen vidéken álló kolostorok szerzetes³ nélkül maradtak.

Tibetológus és mongolista kollégámmal, Majer Zsuzsával 2006-ban kezdünk idős szerzetesekkel interjúkat készíteni az 1920–1930-as évekbeli kolostori

---

¹ Míg a nyugati kutatók két megtérést tartanak nyilván (XIII. és XVI. század), a mongolok a korábban területeiken élő buddhista nomád birodalmak (ujgur, kitaj stb.) kultúráját egybevéve három megtérésről beszélnek.

² Lásd Majer–Teleki 2011; Teleki 2009.

³ A tibeti nyelv a láma (tib. *bla ma*) kifejezést 'guru, mester, nagytudású szerzetes' jelentésben használja. A mongol területen azonban az összes szerzetest lámának nevezik. Jelen cikk a mongol lámákra a szerzetes kifejezést használja.

életéről.⁴ Többségük az idő tájt tizen- vagy huszonéves volt, ezért az interjúk – bár jelentősek, hiszen a legtöbb kolostorról egyéb forrás nem maradt fenn – számos ponton kiegészítésre szorulnak. Csupán néhány kolostorról áll rendelkezésre helybéli által írt, részletes könyv; egyikük a cikkben tárgyalt Bügsin xürē (ejtsd: Bügszin hüré, GPS: N 49° 17. 060', E 099° 55. 195'), amely a Bügsin gol folyó partján az egykori Jasagt xan aimag megye Dalai günī xošū zászlóaljának területén, azaz a mai Xöwsgöl megye Tömörbulag járásának Tēl kerületében állt. A kolostor, amely tēli gyülekezet (*Tēlin xural*) néven is ismert, a mai járásközponttól 30 km-re délnyugatra helyezkedett el; egykori helyét újjáépült szentély és sztúpa jelzi.

Alább a háromszáz éves múltra visszatekintő kolostor alapítását, fejlődését, szerzetesi életét, megsemmisülését, újjáépülését vizsgáljuk. A cikk elején az egykori szerzetessel, Bijiya Dašjeweggel (szül. 1929) készült interjú olvasható, míg a további adatok rokona, a kolostor másik szerzetese, Süx Gotow (1915–2010) tollából származnak.⁵ A kolostor története híven tükrözi Mongólia kezdetben jurtában működő, „mobil” kolostorainak letelepedését, fejlődését, kolostorvárossá bővülését, megsemmisülését, újjáépültét és jelenlegi helyzetét. A cikk bemutatja továbbá, hogy egy-egy interjú mögött valójában mennyi egyéb adat áll. Hasonló, részletes forrás csupán néhány kolostor esetében maradt fenn; a többi története örök homályba vész.⁶

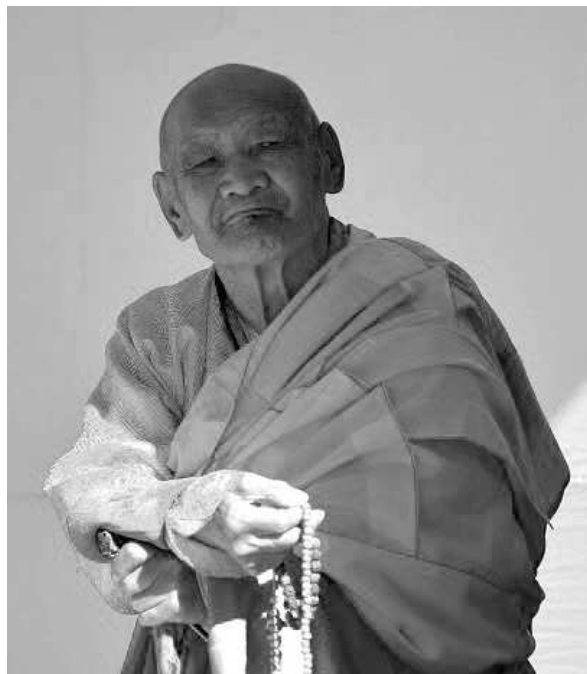
2. Bijiya Dašjeweg szerzetes emlékei

Bijiya Dašjeweggel, szerzetesi nevén Luwsangungā szerzetessel két interjú készült: Majer Zsuzsával 2007-ben az ulánbátori Gandantegčenlin kolostorban beszélgettünk vele, majd 2009-ben ellátogattunk egykori kolostora romjaihoz. Tíz évvel később, 2017-ben a Xöwsgöl megyei Möröngin xürē Gandandarjailin kolostorban *Darwa paṇḍita* Danjančoičilodoi (szül. 2001) helyi újjászületés trónra emelési ceremóniáján találkoztam vele ismét. Míg a korábbi interjú az általunk kidolgozott módszertan alapján rögzítette az 1937 előtti kolostori élet részleteit, a második interjú több személyes kérdést érintett. Mivel az interjúalany

⁴ A kutatás eredményei mongol (Majer–Teleki 2019) és angol nyelven (Teleki 2019) kiadás alatt állnak. Módszertana a *Documentation of Mongolian Monasteries* kolostordokumentáló projektjének is alapját képezte.

⁵ Gotow 1999.

⁶ A 2007-ben zajlott mongol kolostordokumentáló projekt eredményeit lásd www.mongoliantemples.org, amely a kolostor egy másik szerzetesének, Cewēnlojolak a visszaemlékezését (<http://www.mongoliantemples.org/oralhistorypdfs/L292.pdf>), valamint Süx Gotow könyvének kivonatát tartalmazza. További adatok: Cedendamba et al. 2009: 734, amely szerint a kolostor Ganc modnī toxoi Norowbalbar nevű helyen alapult (vö. Erdenebileg 2012).

Bijiya Dašjeweg. Xöwsgöl megye, Mörön, 2017 (Teleki Krisztina)

gyermekkorában csupán egyetlen évet töltött a kolostorban, tapasztalatai, emlékei behatároltak. Idősebb szerzetes rokonaival együtt azonban megélte a kolostor újraindítását, így volt idejük annak történetét feleleveníteni. Bijiya Dašjeweg azon csekély számú szerzetes egyike, aki még be tud számolni a XX. század eleji mongol kolostori életről. 2017-ben rögzített emlékei a következők:⁷

A kigyó évében születtem (1929). Hétévesen kezdtem tibeti szövegeket tanulni a Bügsin xürē kolostorban, ahová édesapám adott be: keresett nekem egy mestert, akivel aztán egy fedél alatt laktam. Tibeti ábécét, szövegrecitálást és -memorizálást tanultam; legelőször is az *Oltalomért folyamodás* imáját.⁸ Csupán egyetlen

⁷ Alább csupán az utóbbi interjú tartalmát közlöm. Az interjúk teljes, mongol szövegét lásd Majer–Teleki 2019; Teleki 2019. A 2007-ben rögzített interjúból megtudható, hogy a kolostor Téliin us nevű helyen állt, és szerzetesei a helyszellemek előtt tisztelegve a délnyugati Daštarčingin owō áldozati halomnál és az északi Lamrimin owō-nál mutattak be áldozatot.

⁸ *Igel / Jamdo / Jawdo* (tib. *skyabs 'gro*). Az *Oltalomért folyamodás*, más néven *Menedékvétel* imája a szerzetesek által memorizált első és legfontosabb szöveg, amelyben menedéket vesznek a Buddhában, a Tanban és a Szerzetesrendben, és elkötelezik magukat a megvilágosodás gondolata, azaz a bódhicitta kifejlesztése mellett, hogy az élőlényeket ily módon is segítsék a megvilágosodás elérésében.

évet töltöttem nála, mert a következő évben, 1937-ben a kolostor bezárt. Ekkor hazatértem szüleim vidéki jurtájába, és az állattartásban segédkeztem.

A kolostornak 700 szerzetese és 16 szentélye volt; legnagyobb a kétszintes főszentély, valamint az orvosi iskola, a Kālacakra iskola, a filozófiai iskola és a Tanvédők szentélye.⁹ A kolostor tanvédője: Yama Dharmarāja. Čoglönamjil apát és számos filozófiai, tantrikus és orvosi fokozatot¹⁰ szerzett mester élt a kolostorban, amely amolyan kolostorfalunak, kolostorvárosnak (*xürē*) minősült.

Kolostorunk sajátsága a könyvnyomtatás volt: a szerzetesek nyomódúcokat faragtak, és tibeti szent könyveket nyomtak. A környező hegyekből hordták az erdei fenyőt, majd szárították, faragták, csiszolták: így készültek a dúcok. A nyomtatáshoz fekete és más, például aranyporból készült tintát használtak. Az *Aranyfény szútrát*, a *Tantrikus szöveggyűjteményt*¹¹ a *Prajñāpāramitā 8000-es változatát* rövidebb szövegekkel együtt mind kinyomtatták.

Az ivóvizet a közeli Bügsin gol folyóból nyertük. A kolostor nem volt körbeke-
rítve, hanem zárandokút¹² övezte. Egy sztúpa állt középen és egy az északi lej-
tőn, valamint nagy imamalmok is voltak. A szerzetesek a központi, főként fából
készült szentélyeket körülölelő négy kolostornegyedben laktak: a délnyugati, a
délkeleti, az északnyugati és az északkeleti negyedben.¹³ Jómagam a délnyugati
negyedhez tartoztam. E kerületek saját szentéllyel rendelkeztek, illetve volt egy
kiváltságos hely: a kincstár. A szentélyeknek egyetlen közös kincstára volt.¹⁴

A filozófiai iskola tanvédője: Mahākāla. A szerzetesek nem tartották a 45 napos
fogadalommegerősítési időszakot,¹⁵ viszont évente sor került a maszkos *cam*
táncra.¹⁶ A kolostorban nem éltek tibeti szerzetesek, csak olyanok, akik megfor-
dultak vagy tanultak Tibetben. Kolostorunk a közeli Möröngin xürē kolostor-

⁹ Saxius. Mongóliában tíz tanvédő istenség ismert: Yamāntaka, Vajrapāni, Yama Dharmarāja, Mahākāla, a fehér Mahākāla, a négyarcú Mahākāla, Begce, Śrīdevī, Vaiśravaṇa, Brahmā.

¹⁰ *Gawj* (tib. *dka' bcu*), a „tíz nehézségen túljutott” filozófiai mester; *agrama* (tib. *sngags rams pa*) tantrikus mester; *mārama* (tib. *smān rams pa*) orvosi fokozatot szerzett szerzetes.

¹¹ *Jundui* (tib. *gsung 'dus*).

¹² *Gorō, gortig, gorlam* (tib. *skor tig, skor lam*).

¹³ *Öwör barūn, öwör jūn, ar barūn, ar jūn*.

¹⁴ *Jas* (tib. *spyi sa, spyi gsog*): gazdasági hivatal, kincstár. A kolostornak 16 kincstára volt eredetileg.

¹⁵ *Xailen* (tib. *khas len*).

¹⁶ *Cam* (tib. *'cham[s]*).

várossal állt kapcsolatban.¹⁷ A falakon belül csupán szerzetesek laktak, de kívül éltek tantrikus gyakorlók is, akik testfelajánlási rítusokat végeztek.¹⁸ Kínai kereskedők boltjai sorakoztak délen egyfajta kerületet formálva, süteményeket, árucikkeket kínálva. A szegénynegyed szintén ott állt: koldusok laktak, akik követték a kolostort, és részt vettek a vallási eseményeken, hogy erényeket halmozzanak fel. A kolostor lerombolása után azonban mind a kínai kereskedők, mind a nincstelenek eltűntek, szétszéledtek. Minek is maradtak volna?!

1937-ben a hozzám hasonló gyermekeket szüleik hazavitték. A kolostort hamarosan lebontották. Faanyagából raktárépület épült Tömörbulag járásközpontban. A szobrok, kegytárgyak közül egyetlen egy élte túl a rombolást, a többi mind elvitték. A szent könyveket szerteszórták: tibeti lapjaik a porban heverték vagy elégték. A rangos szerzeteseket elfogták, letartóztatták, elszállították. Néhányan közülük később visszatértek: Damba szerzetes, Išbuyan és Sowd tíz év börtönbüntetés után tért haza. Azután vidéken nomadizáltak. Mára már egyikük sem él; rajtam kívül senki sem él...

A kolostor rangos lámái között Ĵamsran *corĵ* ('a Tan ura') és Perenlei *da lam* ('főláma') említendő. Ĵamsran *corĵ* az újjászülető szent, *Ĵalxanj xutagt* Damdinbajar (1874–1923) mestere volt, akinek kolostora a szomszédos járásban állt. *Xeltgĵ* ('görbe') Tömör csillagjósoként, tantrikus gyakorlóként vált híressé. Unokabátyám, Sűx Gotow szerzetes nemrég írt könyvet a kolostorról, valamint másik rokonom, Sengē szintén velünk élt.

A régi kolostorról nem maradt fénykép, amely alapján a rendszerváltás után újjáépíthettük volna a főszentélyt, amelyben egykor tibeti szövegeket memorizáltunk, recitáltunk. A szentélyt emlékeink alapján rajzoltuk le, és mivel ácsmeszter lettem, magam is részt vettem a szentélyépítésben, a kolostori hagyomány felélesztésében. 17 egykori szerzetes gyűlt össze, és tartott szertartást 1990-ben. Damba lett az apát. Nem sokra rá azonban a szentély szerzetes nélkül maradt: kezdetben nálam néhány évvel idősebb rokonom élt ott egyedül, de miután meghalt, senki sem maradt. Én magam Mörön megyeközpontban laktam egy évig a gyermekeimnél, majd hét-nyolc évet Ulánbátorban töltöttem, ahol a Gandantegčenlin kolostor szerzetese lettem. Az utóbbi időben a Xöwsgöl megyei Möröngin xürē Gandandarĵailin kolostort látogatom, és próbálok egy szerzetest találni, akit elküldhetnék a Bügsin xürē üresen álló szentélyébe.

¹⁷ Möröngin xürē Gandandarĵailin, a mai Xöwsöl megye járásközpontjában egykor állt, részlegesen újjáépült, napjainkban is működő kolostor, az egykori Bügsin xürē-től északra, mintegy 75 km-re.

¹⁸ *Jod* (tib. *gcod*) és *lūĵin* (tib. *lus sbyin*).

Életem során három rendszert éltem meg: „feudalizmus”, szocializmus és kapitalizmus. Többek között voltam könyvelő és igazgató. A szocializmus üldözte a vallást, újfajta rendszert, ideológiát hozott, amelynek során magam is feleslegesnek tartottam a gyermekkoromban tanult imák recitálását. 1990-ben aztán láss csodát: emlékeztem rájuk! A szent szövegek recitálása fejleszti a tudatot. A *Lamādan*, Mañjugoša rövid imája kiváló szöveg! Mostanság a gyermekkoromban oly sokat recitált *Ārya Mañjuśrīnāmasaṃgīti* imát, a fehér és a zöld Tārā szövegeit és a *Gurupūjā*t olvasom.

1996-ban Mongóliában lettem teljesen felszentelt szerzetes:¹⁹ a tibeti Jado rinpocshe (szül. 1954) és özsentsége, a Dalai láma előtt tettem fogadalmat. Jado rinpocshe a szent szövegekben mesterem, a Dalai láma pedig az apát mesterem. *Sákjamuni* Buddhában hiszek, hozzá folyamodom oltalomért. Ábrázolását fogadalmatélemtől özsentségétől, a Dalai lámától kaptam. Jártam zárandoklaton az indiai Bodhgyayában, valamint Nepálban, Buddha szülőhelyén is.

Mit is mondhatnék még?! Örömmel tölt el, hogy az utóbbi években ennyi mongol szentet és újjászületést²⁰ felismernek. A buddhizmus az emberek szívében él! Egy személy három összetevőből áll: test, beszéd és tudat. A tudat fejleszthető. Ok és okozat összefügg. Ok nélkül nincs okozat. Meg kell értenünk az okot. Ez akkor sikerül, ha kifejlesztjük magunkban a szerető együttérzést. Mindenki szívből él, értelemmel bír. A gondolatok folyamát meg kell fékezni. Tisztelettel, alázattal kell élni.

3. A kolostor története

Az alábbi részekben Süx Gotow, a Bügsin xürē egykori szerzetese által 1999-ben írt könyv közléseire hagyatkozunk. A Jelmen nemzetségbeli Süx fia, Gotow ötévesen kezdett tibetiül tanulni, hétévesen lett a kolostor szerzetestanonca. 13 évesen a filozófiai iskolához csatlakozott, ahol a kolostor bezárása előtt, 23 évesen *gewš*²¹ vizsgát tett. 1990-ben részt vett a kolostori hagyomány felélesztésében, majd 2005-ben a Xöwsgöl megyei Möröngin xürē Gandandarjailin kolostor apátja lett.²² (A Bügsin xürē történetéről írt könyvében nem említi a for-

¹⁹ *Gelen* (tib. *dge slong*), 253 fogadalom betartását jelenti.

²⁰ *Xutagt xuwilgān*, a tibeti és mongol buddhizmus legmagasabb rangú lámái az újjászületések (tib. *sprul sku*).

²¹ *Gewš* (tib. *dge bshes*), filozófiai vizsga során szerzett fokozat.

²² 2009. augusztus 10-én Majer Zsuzsával látogatást tettünk otthonában, és rövid interjút készítettünk vele. 1999-ben megjelent könyvét Bijiya Dašjeweg szerzetestől kaptuk 2007-ben.

Süx Gotow. Xöwsgöl megye, Mörön, 2009 (Majer Zsuzsa – Teleki Krisztina)

rásait, de személyes emlékek és kortársak visszaemlékezései mellett vélhetően a kolostor apátjai által őrzött, Sosor *gawj* által megmentett kolostori szabályzatot²³ használta.) Könyvében a következőket írja:²⁴

A Jasagt xan aimag megyei Dalai güni xošü zászlóalj 1785-ben jött létre, és első nemesura Šagjbātar lett.²⁵ Területe négy részből (*bag*) állt: délnyugati, délkeleti, északnyugati és északkeleti, azaz a mai Xöwsgöl megye Tömörbulag és Bürentogtox járásának teljes területét magában foglalta.

Bár az első mongóliai kolostor, az Erdene jü alapítása (1586) után több kolostor jött létre, a zászlóalj későbbi területén 1736-ig egy sem volt, bár néhány helyi szerzetes megfordult az Erdene jü-ban, Urgában, Lhászában, valamint a tibeti Kumbum, Labrang és Tashilhunpo kolostorokban. Hazatérve jurtáikban prédikáltak, és időről időre *Gomnamjim* elnevezésű szertartást tartottak, azaz Demčigjaw szerzetes kezdeményezésére elkezdtek közös, időszakos

²³ *Xürē tñj, jayag, kín. tie zi, tib. bca'yig.*

²⁴ Gotow 1999: 4–13.

²⁵ 1737-ben Šadar wan Čingünjaw (1710–1757), a *xotgoit* népcsoport utolsó kormányzó nemese felkelést vezetett a mandzsú elnyomók ellen. Hogy a *xotgoitok* ezután ne lázadjanak a mandzsuk ellen, öt zászlóaljra osztották őket, amelyek egyike lett az 1785-ben létrejött Dalai güni xošü. Šagjbātar maga Dündar *daičin* háborús hős fia, a buddhizmust támogató helybéli volt, és később ő lett a zászlóalj első vezetője, nemesura.

szertartásokat tartani. Ez idő tájt a későbbi nemesúr, Šagjbātar Lhászában járt, és számos kegytárggyal tért haza. Emelt egy jurtát, ahol Demčigjaw vezetésével a szerzetesek szertartásokba fogtak, illetve a 12. ciklus tűz-sárkány évében (1736) a Bügsin gol folyó partján, Ĵargalant völgyben²⁶ jurtaszentélyt alapítottak,²⁷ és megkezdték a mindennapi imát. A szentély, azaz a kolostor tibeti neve Dašgendunjambalin lett (tib. *bkra shis dge 'dun byams pa gling* 'Áldott szerzetesrend szerető szentélye/szigete'),²⁸ bár a közeli folyóról Bügsin xürē, azaz bügsi kolostorváros néven vált ismertté. Első apátja Demčigjaw szerzetes volt.

A „kolostor” mintegy száz éven át egyetlen szentélyt jelentett, és a nomád kultúra szerint gyakran költözött.²⁹ A jurtaszentély a hívek segítségével csakhamar faszentéllyé alakult; a kegytárgyak, áldozati eszközök, hangszerek száma gyarapodott. A letelepedéshez megfelelő területet kellett találni. A szakértők a Čandman' Cogbadrax hegy előterét, a gyorsfolyású Bügsin gol folyó partját találták megfelelőnek. Kimérték a kolostor határvonalát, így a kolostor letelepült, és a zászlóalj fő kolostorává vált (*xošū xürē*). Kezdetben néhány szentélyből állt, a szerzetesek, tudósok száma azonban nőttön-nőtt, ezért felmerült a kolostoriskolák alapításának az igénye. Egy-egy szentély építése 6–15 évbe telt, és több tucat mesterember vett részt a munkálatokban, köztük a zászlóalj kitűnő ácsai, kovácsai, festői, fafaragói és szabói.

3.1. Szentélyek, lakónegyedek

Gotow szerzetes leírása szerint³⁰ az 1930-as években 15 szentély, három sztúpa, 30 nagy tankerek, 16 kincstári udvar, egy nyomda és 200 szerzetesi udvar tartozott a kolostorhoz, amelynek az 1920-as évek elején 1000, az 1930-as években pedig 800–900 szerzetese volt.

Középen állt a főszentély keleti oldalán a filozófiai, nyugati oldalán a tant-raiskolával. Mögöttük nyugatról keletre az orvosi kolostoriskola, a Tanvédő

²⁶ A mai Tömörbulag járás északi részén, a Ĵasā tolgoi nevű helyen kezdtek szertartásokat tartani. Közélemben helyezkedett el a zászlóalj hivatala (*tamgīn gajar*), mint azt helynevek mutatják: *Tamgīn jalga* ('Hivatali vízmosság'), *Tamgīn denj* ('Hivatali domb').

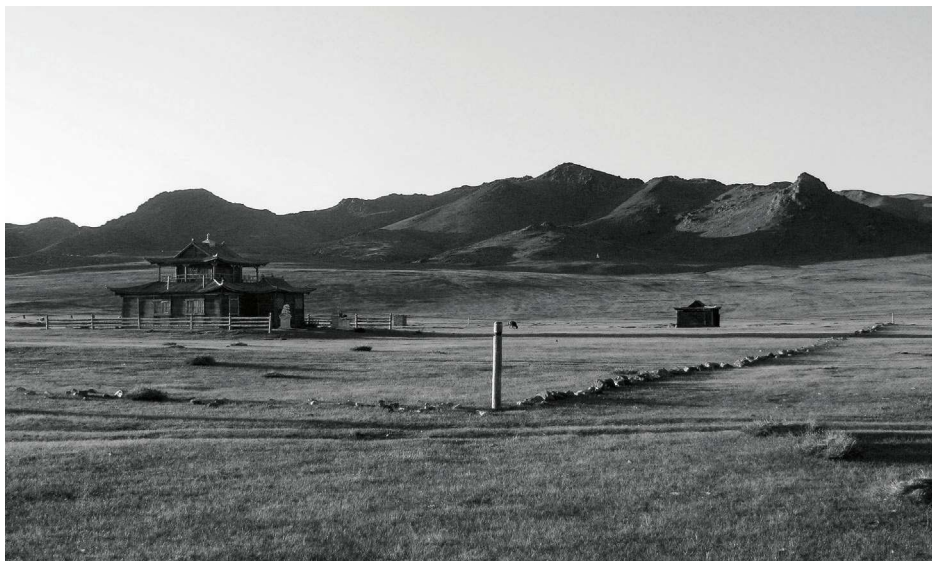
²⁷ *Cogčīn dacan*, tib. *tshogs chen grwa tshang*. A *dacan* (tib. *grwa tshang*) eredetileg kolostoriskolát jelent, de Mongóliában emellett egyes kiváltsággal bíró szentélyeket, Burjátíában pedig a kolostorokat is nevezték így (bur. *dasan*).

²⁸ A kolostorok, szentélyek nevében szereplő *-lin* (tib. *gling*) szó 'kontinens, sziget, magányos hely, szentély, kolostor' jelentésű.

²⁹ A zászlóalj területén állomásozott például a délnyugati Xāxain sairīn dēd tal, Šīne usnī denj nevű helyeken.

³⁰ Gotow 1999: 10–13.

Bügsin xürē Dašgendunjambalin kolostor. Xöwsgöl megye, Tömörbulag járás, 2009 (Majer Zsuzsa – Teleki Krisztina)

szentélye, a Maitreya szentély, a Sukhāvatī szentély és a Kālacakra szentély sorakoztak. E nyolc épület alkotta a belső kolostorrészt (*dotūr xürē*), amelytől négy irányba széles út futott a kolostort övező zárandokútig. Az utak mentén sorakoztak a kolostori kincstárak és a szerzetesek udvarai, az utak végén pedig, azaz a kolostor négy oldalán, a négy „kapuban” több tankerek állt. A belső kolostorrészt a külső kolostorrész (*gadūr xürē*) vette körül, mivel az utak négy negyedre, kerületre (*aimag*) osztották a lakosságot: a Nemes kerületére, a Szerzetes kerületére, az Apát kerületére és a Kālacakra kerületre.³¹ E negyedekben a zászlóalj adott területeiről érkező szerzetesek éltek: a Nemes kerületében a délkeleti, a Szerzetes kerületében az északnyugati, az Apát kerületében a délnyugati, a Kālacakra kerületben pedig az északkeleti területekről érkezők laktak jurtáikban, házikóikban. Minden negyed önálló szentéllyel rendelkezett, továbbá a Vairocana szentély³² a Nemes kerületében, a Namjlingin dugan³³ az Apát kerületében, a Gandanšunsemin dugan³⁴ pedig a Kālacakra kerületben

³¹ Noyonī aimag, Lamīn aimag, Xambīn aimag, Dūinxorin aimag. Ezen elnevezések a kolostor kezdeti állapotára utalhatnak, amelyből kitűnik, hogy a zászlóalj nemese, a szerzetesek és az apát mely irányban laktak a központi szentélyektől.

³² Günreg Nambarnanjad (tib. *kun rig rnam par snang mdzad*).

³³ Tib. *rnam rgyal gling gi 'du khang* (?). Számos kifejezés tibeti eredetijére nem derült fény; ezek a cikkben kérdőjellel (?) vagy pontokkal (...) szerepelnek. Ezúton mondok köszönetet M. Nandinbātar szerzetesnek, aki több kifejezés megfejtésében segítségemre volt.

³⁴ Tib. *dga' ldan gzhung se 'du 'khang* (?).

épült fel, így lett a kolostornak összesen 15 szentélye: nyolc központi, négy kerületi és további három.

Minden szentélynek külön gazdasági hivatala, kincstára volt. Közülük a Sukhāvati szentély kincstára kezelte a legnagyobb gazdasági alapot: 2000 juhot és 300 nagylábas jószágot (szarvasmarha, ló). A többi szentélyhez 500 feletti állatállomány tartozott.

A szerzeteseket a főszentélybe kagylókürttel, a filozófiai iskolába gonggal, a kisebb iskolákba dobbal vagy óriástrombitával hívták. A kolostori konyhákban hatalmas rézfazekakban főztek. A szerzetesek elsősorban tejberizst, ritkán húsos ételt fogyasztottak.

A kolostoron kívül öt kínai bolt állt, valamint a köznép lakónegyede: a Tíz Gazdag (*Arwan bayačūd*), amely sok jurtának, háztartásnak adott otthont.

3.2. A főszentély

Gotow beszámolója szerint³⁵ a kolostor valódi zárandokhely lett, és számos adományt kapott. Az 1736-ban alapult főszentély vezetéséhez az apát, a „Tan ura” és a főláma tartozott, valamint a négy kerületből kinevezett egy-egy mester, egy-egy gondnok, továbbá két rendfelügyelő, két előénekes és minden kerületből két-két bajelhárító szöveget recitáló szerzetes.³⁶

Az apát a kolostor legképzettebb szerzetesei közül került ki. Kineveztekor a főláma és a rendfelügyelő a Lamīn örgő jurtaszentélyben³⁷ áldozati selyemkendőt³⁸ nyújtott át neki. Szertartások alkalmával hét sárga selyempárnán ült az oltár előtt, jobb oldalon. A Tan urának kinevezésekor a rendfelügyelő és a gondnok nyújtott át neki áldozati selyemkendőt. Feladata a Tan kérdéseinek eldöntése és az apát helyettesítése volt. Az oltár előtt, bal oldalon öt sárga selyempárnán ült. A főláma beiktatásakor szintén a rendfelügyelő és a gondnok adott át neki selyemkendőt. A főláma a négy gondnok segítségével a kolostori rendszabályzat³⁹ betartását, a kincstárak működését felügyelte, valamint kapcsolatban állt az adományozókkal. A szentélyben öt vörös selyempárnán ült. A négy gondnok

³⁵ Gotow 1999: 13–19.

³⁶ *Xamba* (tib. *mkhan po*), *corj* (tib. *chos rje*), *da lam*, *lowon* (tib. *slob dpon*), *gesgüi* (tib. *dge bskyos*), *širē unjad* (‘asztal, trón’, tib. *dbu mčad*), *gürem* (tib. *sku rim*) *unšigč*. E szerzetesek a szentélyben az északi oltár előtt északról délre húzódó két szerzetesi padsorban, rangjuk alapján, egymással szemben, különböző számú üllőpárnán ültek.

³⁷ A kolostorokhoz többnyire négyzetalapú szentélyépületek, illetve többfalú jurtaszentélyek tartoztak. A Lamīn örgő lehetett a kolostorvezetés gyűlési és pihenőhelye, emellett vélhetően a fő-kincstár és az egyéb kincstárak is jurtákban kaptak helyet.

³⁸ *Xadag* (tib. *kha btags*).

³⁹ *Jayag deglem* (tib. *bca' yig sgrig lam*).

a kolostori rendszabályzat betartásáért, az adományok kezeléséért, a kolostor jószágállományának nyilvántartásáért felelt a kincstári ügyintézőkkel⁴⁰ együtt. A főlámának tartoztak beszámolóval, és a mindennapos szertartás során feljegyezték az adományozók nevét és adományát, valamint a hónap végén alamizsnát osztottak a szerzeteseknek.⁴¹ A kerületekből érkezett négy mestert és nyolc recitálót havonta nevezték ki, hogy a mindennapos szertartás és a fő tanvédő szövegeit olvassák. A szertartásokat az előénekesek vezették. A mesterek az előénekesektől feljebb, az oltárhoz közel, sárga pettyes párnán ültek. A recitálók az előénekesektől lejjebb, barna posztópárnán helyezkedtek el. A két rendfelügyelő a szentélybeli rendet vigyázta.

A főszentélyben a szerzetestanoncok hét-nyolc éves korban kezdték a tibeti ábécét tanulni, a mindennapi imát, a tíz haragvó istenséghez szóló fohászokat és egyéb szertartási szövegeket recitálni, memorizálni. A mindennapos szertartás mellett éves szertartásokra is sor került: télen és nyáron nyolc-nyolc napig tartott a Főszertartás (*Exin xural*), amely a holdhónap 14. és 15. napján a Nagy fohással⁴² zárult. Az évente kétszer rendezett *Dorčin xural* (tib. *gtor chen?*) során bajelhárító szertartásokat mutattak be. Nyár első havában zajlott a cinóbervörös *Kandzsúr* (1708–1718) köteteinek olvasása, nyár közepső havában Avalokiteśvara bódhiszattva mantrájának recitálása,⁴³ utolsó havában pedig megkezdődött a 45 napos fogadalommegerősítési időszak. A hívek kifejezett kérésére egyéb szertartásokra is sor kerülhetett.

3.1. Apátok névsora

A kolostornak 1937-ig húsz apátja (*xamba*, tib. *mkhan po*) volt. Alább – Gotow szerzetes listája alapján⁴⁴ – nevük, tudományos fokozatuk és zászlóaljbeli hovatartozásuk olvasható:

1. Demčigjaw, más néven *Burxan xamba* ('Buddha apát'): Tibetben tanult, a zászlóalj délkeleti területről érkezett
2. Balji: Tibetben szerzett filozófiai fokozatot, délkeleti terület
3. Luwsangombo: *lxāramba*⁴⁵ fokozatot szerzett, kumbumi szerzetes néven vált ismertté, délnyugati terület

⁴⁰ *Ĵasīn nyaraw* (tib. *spyi sa'i gnyer pa*).

⁴¹ A kolostori „fizetség” lehetett áldozati selyemkendő (*sambai*), néhány vég selyem, zsávoly.

⁴² *Ix yeröl* (tib. *smon lam chen mo*).

⁴³ *Mānīn bütēl*.

⁴⁴ Gotow 1999: 20.

⁴⁵ Tib. *lha rams pa*. A lhászai Nagy fohász ünnepen filozófiai fokozatot szerzett szerzetes címe.

4. Güngādorj: az urgai Daščoimbel filozófiai iskolában⁴⁶ szerzett *gawj* fokozatot, *Gün xamba* néven vált ismertté, délkeleti terület
5. Luwsanšaraw: Tashilhunpo kolostorban tanult, északnyugati terület
6. Agwānšaraw: Urgában szerzett *agramba* tantrikus és *gawj* filozófiai fokozatot, délkeleti terület
7. Jundui: Lhászában szerzett *lxāramba* fokozatot, fogadalmas neve Sambū, délnyugati terület
8. Lamjaw: az urgai Daščoimbel filozófiai iskolában szerzett *gawj* fokozatot, *angi lam* néven is ismert, délkeleti terület
9. Xaidaw *xamba*: más néven *Xansar lam*, *Burxan xamba*, a Kumbum kolostorban szerzett filozófiai fokozatot
10. Luwsandarjā: asztrológus, Tibetben lett *jērembe*⁴⁷ csillagász, északnyugati terület
11. Lündew: más néven *Ūlīn xansar bags*, az urgai Daščoimbel filozófiai iskolában szerzett *gawj* fokozatot, északkeleti terület
12. Luwsanbaldan: az urgai Daščoimbel filozófiai iskolában szerzett *gawj* fokozatot, északnyugati terület
13. Išjamc: az urgai Daščoimbel filozófiai iskolában szerzett *gawj* fokozatot, délnyugati terület
14. A. Lxasüren: Urgában szerzett *gawj* és *agramba* fokozatot, *Jalxanj xutagt* Damdinbajar mestere, a szomszédos *Bügdgēnī xürē* környékéről származott
15. Šarawjamc *gawj*: az urgai Daščoimbel filozófiai iskolában szerzett *gewš* fokozatot, délnyugati terület
16. Čogdon *xamba*: *gawj* és *agramba* fokozata volt, a tibeti Kumbumban lett szerzetes, délkeleti terület
17. Jagd: az urgai Daščoimbel iskolában szerzett *gawj* fokozatot, délnyugati terület
18. Baljir: *gawj* és *agramba* fokozatú, délkeleti terület
19. Lodon: az urgai Daščoimbel iskolában szerzett *gawj* címet, délkeleti terület
20. Galdanjundui: az urgai Daščoimbel iskolában szerzett *gawj* fokozatot, északkeleti terület

---

⁴⁶ Tib. *bkra shis chos 'phel grwa tshang*, Urga egyik filozófiai kolostoriskolája.

⁴⁷ Tib. *rtsis rim pa*. A csillagászati kolostoriskolában szerezhető fokozat.

3.4. A filozófiai kolostoriskola

A Gotow szerzetes tanulmányainak is otthont adó, 1831-ben alapult filozófiai iskola⁴⁸ a Gandandarjālin (tib. *dga' ldan dar rgyas gling* 'Örömteli terjesztő szentély/sziget') nevet viselte. Tanvédői Mahākāla (keleti) és Hayagrīva egy formája (nyugati) voltak. Vezetéséhez az iskolavezető,⁴⁹ két előénekes és két rendfelügyelő tartozott.

A kolostoriskola szerzetesei az ötágú buddhista filozófiát⁵⁰ 14 osztályban tanulták.⁵¹ A 9. osztály végére sajátították el a logika és a túlpartra juttató bölcsesség tudományát, így *gewš* vizsgát tehettek.⁵² A további öt osztály elvégzését követően⁵³ lehetett *gawj* vizsgát tenni. A *gewš* vizsga kétéves felkészülést igényelt, amelynek során több ünnepségre sor került; a vitavizsga maga hat napig tartott. A *gawj* vizsga hároméves felkészülést kívánt, és a vitavizsga nyáron, hat napig zajlott. Egy alkalommal három szerzetes szerezhett fokozatot: mind-egyikük két napig vizsgázott.

A vizsgákhoz kapcsolódó szertartásokon kívül a szentélyben egyéb, filozófiai kolostoriskolákra jellemző szertartásokat is tartottak. A holdújév első nyolc napján zajlott a *Düwd geder*⁵⁴ szertartás, majd a tavaszi egy hónapos szertartás, illetve az osztályok külön-külön vitáztak a buddhista filozófiából. Nyár első havában húsnapos szertartásra került sor. A *gewš* vizsgához kötődő *domd mor'dox* kilovaglás végén⁵⁵ a vizsgára készülő szerzetesek a kolostor északi részén álló Tasgīn űl hegyhez vonultak, füstáldozatot mutattak be, és kihelyezték imazászlóikat. E szertartás végeztével ünnepi versenyjátékokra (*nādam*) került sor.⁵⁶ A szerzetesek nyár utolsó havának 29. napján Mahākāla tanvédő istenség szövegét olvasták sajátos dallammal. Ősz középső havában ismét húsnapos szertartásra került sor, tél középső havában pedig a téli időszak egy hónapos szertartását tartották.

⁴⁸ Čoir (tib. *chos grwa*), Gotow 1999: 20–25.

⁴⁹ Šunlaiw lam (tib. *gzhung las pa*).

⁵⁰ Pramāna, Prajñāpāramitā, Madhyamaka, Abhidharma, Vinaya.

⁵¹ Jindā (tib. 'dzin grwa): *xadag, šidew, ĵumbrai, yuljin, dondujű, og, gom, gawdom, dom, um sarwā, um nyimba, jod, sarwa garamba, garamba* (tib. *kha dog, gzhi sgrub, rgyu 'bras, yul can, don bdun chu, [gzhung] 'og ma, [gzhung] gong ma, skabs pa dang po, sdom, dbu ma gsar pa, dbu ma rnying pa, mdzod, gsar pa bka' rams pa, bka' rams pa*).

⁵² Domīn damjā (tib. *sdom mo 'i dam bca'*).

⁵³ Az osztályok nem feltétlenül egy év tanulást jelentenek, hiszen csak a szerzetesi fegyelmet (Vinaya) 8–10 évig tanulják.

⁵⁴ Tib. *grub mtha'* (?).

⁵⁵ A kilovaglásra a vizsgázó szerzetesek szügyellős és farmatringos fehér lovon, legszebb szerzetesi ruhájukban, sajátos kalpagot viselve (*shanam malgai*, tib. *zhwa snam*) vettek részt.

⁵⁶ A versenyek és a vallási ünnepek kapcsolatáról, lásd Birtalan 2006.

A kolostoriskola 107 éves fennállása során több tucat szerzetes szerzett fokozatot nem csak helyben, hanem az urgai Daščoimbel filozófiai iskolában, Lhá-szában és a Kumbum kolostorban is. A *gawj* fokozatú szerzeteseknek⁵⁷ számos tanítványa volt, illetve sok, a *gawj* fokozatot meg nem szerzett *gewš* is tartozott a kolostorhoz. (Noha a forrás nem említi, a filozófiai iskola tanrendje vélhetően a *Günčin igčā*⁵⁸ segédkönyvön alapult.)

3.5. Az orvosi kolostoriskola

Gotow leírása szerint az 1864-ben alapult orvosi kolostoriskola⁵⁹ a Puncagšamnalin (tib. *pun tshogs bsam gtan gling?*) nevet viselte. Szerzetesei az Orvos buddhát⁶⁰ és Amitābha buddhát tisztelték. A szentély tanvédői *Šanlan*, *Damjīn* és *Brahmā* voltak,⁶¹ akiknek a tiszteletére tél középso havának 29. napján mutatnak be áldozatot, szövegüket sajátos dallammal recitálva.

Az itt tanuló szerzetesek a betegségek jeleit pulzusdiagnosztika, vizeletelemzés és egyéb hagyományos módszerekkel vizsgálták, valamint növényi és állati eredetű alapanyagokból orvosságokat készítettek, gyógyítottak, köpölyöztek, csontkovácsoltak. A szerzetesek kezdetben imákat, recepteket memorizáltak. Azután a *Jüčīnsum*,⁶² a *Négy tantra*⁶³ és egyéb könyveket tanulmányozva orvosi fokozatot szereztek,⁶⁴ amely által *šüingīn māramba*⁶⁵ orvossá váltak.

A szentélyben mindennapos szertartásokra került sor, valamint a szerzetesek nyáron egy hónapos gyógnövénygyűjtő túrára⁶⁶ indultak.

Az iskola 74 évig működött. Leghíresebb gyógyítói: Genden orvosláma, Perenlei orvosláma, Nawān *rawjamba*,⁶⁷ Losol, Ceden, *Xüder* ('erős, inas')

⁵⁷ Az apátok közül Demčigjaw, Baljī, Gungādorj, Luwsanšaraw, Išjamc, Luwsanbaldan, Šarawjamc, Ülin Namjil *gawj*, Galsanjundui *xamba*, Jagda *xamba*, Jünaicültem *gawj*, Dugarjaw *gawj*, Jigjid *gawj*, Sodnom *gawj*, Gürjaw *gawj*, Sodow *gawj*, Lodondamba, Yadamsüren *gawj*, Čoisüren *corj*, B. Damba *gawj*, Luwsangončig *gawj*, Lamjaw *gawj*, Sosor *gawj*, Sempel *garwan*, Čoijamc *gawj*, Lxamsüren *agramba*, Jam'yān *gawj*, Donid *gawj*, Badarč *gawj*, Danjan *gawj*, Sanjā *gawj*, Idgā *gawj* stb.

⁵⁸ Kun mkhyen 'jam dbyangs bzhas pa (1648–1721) által írt segédkönyv, amelyet eredetileg a Drepung kolostor Losaling filozófiai iskolájában használtak.

⁵⁹ *Manba dacan* (tib. *sman pa grwa tshang*), Gotow 1999: 25–26.

⁶⁰ Manal (tib. *sman bla*, sz. *Bhaišajyaguru*).

⁶¹ Šanlan (tib. *zhang blon*) és Damjindorlig (tib. *dam can rdor legs*) az orvosi iskolák tanvédői.

⁶² Tib. *bcu chen gsum* (?).

⁶³ Tib. *rgyud bzhi*.

⁶⁴ *Mārambīn damjā*.

⁶⁵ Tib. *gzhung gi sman rams pa*.

⁶⁶ Tib. *ngos 'dzin*.

⁶⁷ Tib. *rab byams pa*. *Gewš* vizsgának megfelelő filozófiai fokozat.

Damdin, Bundā *corj*, Šaraw, Yondongompil, Damdinjaw, Galā, Uwā, Čimed-damba, Bat-Očir, Luwsan, Luwsangenden, Samdan, Banjā, Dandigā és még számos *māramba*, orvosságkészítő és gyógyító szerzetes.

3.6. A Kālacakra iskola⁶⁸

Az Ewamditan čoinxorlin (tib. *e wam ... chos 'khor gling*) nevű kolostoriskola 1843-ban alapult; csillagászati tudomány és szigorú szabályzat jellemezte. Szerzetesei barna szertartási köpönyeget (*janč*), szerzetesi vállkendőt (*orximj*) viseltek. A szentélyt a vezető, a *višvavajrás* párnán ülő előénekes⁶⁹ és a rendfelügyelő vezette. A szerzetesek csupán időszakos szertartásokat tartottak. Tavasz utolsó havában, az egy hónapos szertartás során a szentélybeli emelvényen elkészíteték Kālacakra homokmandaláját, amelyet 18 vagy 21 szerzetes táncolt körbe.⁷⁰ Végül porát kancsóba seperve a Bügsin gol folyamába szórták. A Kālacakra kolostoriskolában tudományos fokozatot⁷¹ csak tantrikus mesterek (*agramba*) szerezhettek. A Kālacakra rendszer legkiválóbb helyi tudósa Luwsandarjā *jērembe* volt. Vizsgát a közeli Möröngin xürē kolostor asztrológiai iskolájában lehetett tenni.⁷² A szentély híres szerzetesei között Šanj *jērembe* és tanítványai, Č. Očir, Jagd, Čoinjon, Sampil, J. Tömör, G. Jādamba és még számos csillagász említendő.

3.7. A tantraiskola⁷³

A Šadawdarjālin (tib. *bshad sgrub dar rgyas gling* 'Elméletet és gyakorlatot terjesztő sziget/szentély') nevű tantraiskola 1848-ban alapult, a tantrára szakosodott, és szigorú szabályokat követett. Szerzetesei barna szertartási köpönyeget és vállkendőt viseltek. Vezetése a szentélyvezetőből, két előénekesből és rendfelügyelőből állt. A szentélyben minden egyes nap tartottak szertartást fő tanvédőként Yama, Guhyasamāja és Cakrasamvara istenségeket tisztelve.⁷⁴

A zászlóalj vezetője, *Dalai gūn* Bajarragčā meghívására *Jałxanj xutagt* Damdinbajar 1905-ben ellátogatott a kolostorba, és bevezette a tantrikus fokozat

⁶⁸ *Düinxor dacan*, tib. *dus 'khor grwa tshang*. Gotow 1999: 26–28.

⁶⁹ *Garwan unjad*.

⁷⁰ *Čogor* vagy *čogar* (tib. *chos gar*).

⁷¹ *Düirembin damjā* (tib. *dus rims pa'i dam bca*).

⁷² *Jēirembin damjā* (tib. *rtsis rams pa'i dam bca*).

⁷³ *Jūd dacan*, tib. *rgyud grwa tshang*.

⁷⁴ Gotow 1999: 28–29.

megszerzésére irányuló tantravizsgát.⁷⁵ Namjil, Gürjaw, B. Damba, Čoisüren, Čoijamc, Jam'yandonid, Samdan, Badarč, Danjan és még számos gawj szerzett itt *agramba* fokozatot.

3.8. Egyéb szentélyek⁷⁶

A Sukhāvatī szentély 1876-ban épült. A szerzetesek évszakonként Sukhāvatī⁷⁷ és egyéb szertartásokat tartottak itt, valamint a vörös tanvédőt, Begcét tisztelték. A tizenhat arhat tiszteletére is rendeztek szertartást,⁷⁸ valamint nyár középso havának 15. napján kezdődött Avalokitešvara háromnapos mantra recitációja, amelynek során áldásos pirulát osztogattak.⁷⁹

Az eljövendő buddha, Maitreya szentélye, a Gandančoinxorlin (tib. *dga'ldan chos 'khor gling* 'Örömteli tankerék szentély/sziget') 1903-ban alapult Lündeg apát kezdeményezésére. Évszakonként tartottak szertartást benne Maitreya tiszteletére, valamint Buddha rítusaira, Šambala imára⁸⁰ és egyéb szertartásokra is sor került.

Vairocana szentélye, a Gandansewjidlin (tib. *dga'ldan ... gling*) 1907-ben alapult. A szerzetesek évszakonként nagyszabású áldozatot mutattak be a tiszteletére, valamint az elhunytakat jobb sorsra terelő szövegeit olvasták.⁸¹ Dawā corj készítette a szentély ékességét, a Vairocana buddha tiszta földjét ábrázoló háromdimenziós mandalát.⁸²

A Namjlin Xansarlin (tib. *rnam rgyal mkhan zur gling?*) szentély 1918-ban épült Jamsran kincstárfelelős⁸³ kezdeményezésére. Időszakos szertartásoknak adott otthont; szerzetesei Begcét és Vajrasādhut tisztelték.

A Gandanšunsran (tib. *dga'ldan gzhung gsar gling?*) szentélyt Lündeg apát emelte 1912-ben. Időszakos szertartásokon kívül Congkhapa nagyszabású és rövid szertartásait tartották benne.

⁷⁵ *Agrambān damjā* (tib. *sngags rams pa'i dam bca'*).

⁷⁶ Gotow 1999: 29–32.

⁷⁷ *Diwājingīn čogo* (tib. *bde ba can gyi cho ga*).

⁷⁸ *Naidanjüdeg čogo* (tib. *gnas brtan bcu drug gi cho ga*).

⁷⁹ *Mānīn bütēl* (tib. *maṇi sgrub*), *Mānīn relbü* (tib. *maṇi ril bu*).

⁸⁰ *Maidarīn xural*, *Jambīn čogo* (tib. *byams pa'i cho ga*); *Burxan bagšīn čogo*, *Tüwīn čogo* (tib. *thub pa'i cho ga*).

⁸¹ *Günregīn lxogo* (tib. *kun rig gi lho sgo*) szöveget olvasták és kedvező újjászületésért imádkoztak.

⁸² *Loilon*, tib. *blos bslangs*.

⁸³ *Šanjow*, tib. *phyag mdzod pa*.

A Tanvédő szentélyében⁸⁴ tisztelték a zászlóalj fő védőistenségét, Yama Dharmarāját. Ősz első havának 7. és 9. napján, azaz a kolostori *cam* tánc idején, valamint tél utolsó havának 27. és 29. napján, az óév végén teljes áldozati szertartást mutattak be neki, amelynek során a fekete kalapos táncos(ok)⁸⁵ a szentélyen belül adták elő rituális táncukat. Az ártó erők elpusztításáért megsemmisítették a *lingam* bábút, és elégették a *sor* áldozati gúlát.⁸⁶

A négy kolostornegyed szentélyeiben évszakonként tartottak szertartást. Tél középső havában a tíz haragvó istenség háromnapos rítusa zajlott,⁸⁷ utolsó havának végén, az újév előestéjén pedig Śrīdevī tiszteletére rendeztek hálaadást.⁸⁸

Dangō lowon, Jana corj, Ĵam'yān corj, Ĵamsran šanjow, Sangašir diwč'in Perenlei orvosláma, Genden orvosláma, Ĵamba šunlaiw, Pandī felszentelt szerzetes (*donid lam*), Šarawjamts (*Ĵagarwa lam*), Damdinjaw, Dawā gawj és más tudósok, orvoslók, ördögűzők, *siddhi* és egyéb képességekkel bírók éltek a kolostorban, akiknek bölcsességében és erejében a helyi lakosság mélyen hitt.

3.9. A kolostori tánc

Gotow szerzetes könyvében a kolostori körtáncról⁸⁹ is beszámol. E rituális táncra őszi első havának 9. napján került sor. A felkészülés egy hónappal előzte meg, végül megtartották a kosztümös főpróbát.⁹⁰ A kecses mozgású Išgeldei, Cültem, Losol, Sadow, Xasā, Perenleijamc, Luwsan és számos más szerzetes vett részt a táncban, amelyben buddhista istenségeket jelenítettek meg.

Vajrapāni, Mahākāla és kísérete, a fehér Mahākāla, a fő tanvédő: Yama Dharmarāja és hitvese, Tsamundi, valamint Śrīdevī és kettős kísérete: az orosz-lánarcú és *makara* arcú dákinik, Vaiśravaṇa, Begce két nő, nyolcas kardfogó és 21 hóhér kíséretével, Brahmā és Šanlan, az oroszlánfejű és egyéb dákinik, a szarvas, a bika, a Fehér öreg és két fiú, 21 Tārā, avagy fekete kalapos táncos, Xūšan xan és nyolc fia, a Hangáj-hegység ura, Dašderč'in⁹¹ két fiával, a temető urai, négy csontváz, négy pillangó, négy indiai *ācārya* mester és egyéb karakterek, összesen 100 táncos szerepelt a főszentély előtt zajló rituális táncban.

⁸⁴ *Gol saxiusnī sūm*.

⁸⁵ *Šanag* (tib. *zhwa nag*), fekete kalapot viselő, maszk nélküli táncos. Yama Dharmarāja küldötte.

⁸⁶ *Sor* (tib. *zor*).

⁸⁷ *Danšigīn xangal*.

⁸⁸ *Cederlcam* (tib. *tshe[s] gtor lha mo*).

⁸⁹ Gotow 1999: 32–39.

⁹⁰ A *cam* (tib. *'cham[s]*) kolostori tánc felkészülési időszakát (*deg*, tib. *sgrig*) a kosztümös főpróba (*goyo deg*) zárja.

⁹¹ Tib. *bkra shis gter chen* (?).

Ezen alkalomból Nawān *rañjimba* mesterművét, Yama Dharmarāja 10 x 6 méteres képi ábrázolását is kifüggesztették. A táncter keleti felén állított pavilonban helyi nemesek, hivatalnokok, a zászlóalj vezetője és egyéb világi urak, a bal oldaliban pedig a kolostori apát, a Tan ura, a *sor* áldozatot elégető szerzetes, a főláma, a két előénekes, a recitálók, a trombitások és a kürtösök ültek: zenéltek, és a szertartási szövegkönyvet olvasták. A főszentély kapujában elhelyezett üléseken filozófiai *gawj* és tantrikus *agramba* mesterek és további tudós szerzetesek kaptak helyet.

A tánc előtt a tánctéren két fuvalás, két kagylókürtös, két ütőhangszeres, valamint egy szerzetes járt körbe, aki szentelt vízzel megtisztította a teret. A csontkürtöt háromszor megszólaltatva ötszínű áldozati selyemkendővel hívták az istenségeket, hogy kezdetét vehesse a rituális tánc. A tér közepén a fő tanvédő, Yama Dharmarāja *sor* áldozata kapott helyet, amelyet négy áldozatfelölő és két segéd felügyelt. A tánc körülötte zajlott: a 21 fekete kalapos táncos a külső körön, az istenségek pedig a belső körön mozogtak. A szertartásvezető kilencágú kalpagot viselt, és a tánc végén tűzbe vetette a *sor* áldozatot, hogy az ártó erőket megsemmisítse. E műveletet – csakúgy, mint a táncot – a főszentély két előéneke, négy recitálója, két rendfelügyelője, két óriástrombitása, két dobosa, négy fuvalása és csontkürtöse kísérte.⁹²

3.10. A Maitreya-körmenet

Szintén sok hívőt vonzott az ősz első havának 15. napján tartott Maitreya-körmenet (*Maidar ergex*).⁹³ Amint Maitreya szobra kiért a főszentély elé, a Kālacakra szentély 21 szerzetese körbetáncolta, majd a menet az óramutató járása szerint, a zárandokút mentén, a négy kapunál megállva megkerülte a kolostort. Maitreya négykerekű, párnákkal borított, sárga napernyővel díszített szekeréről két felszentelt szerzetes osztott áldást. A szertartás során cintányért, dobót, csengőt, kézidobót és cintányért, harangjátékszerű ütőhangszert, kürtöt, kagylókürtöt, fuvalát és egyéb hangszereket használtak.

3.11. Szent könyvek, kegytárgyak

Gotow szerzetes leírása⁹⁴ egyedülálló a tekintetben, hogy felsorolja a szentélyek főbb kegytárgyait, amelyek különböző módszerekkel készültek: volt köztük

⁹² Vö. Majer–Teleki 2014.

⁹³ Gotow 1999: 34–35.

⁹⁴ Gotow 1999: 37–39.

papírmásé, selyemapplikáció, festett szentkép, öntött szobor és fafaragás. A tajgára jellemzően sok alkotás készült helyben, fából.

A főszentélyben őrizték a Jundui *lxāramba* által Lhászából hozott a szerencsés kalpa ezer buddhájának ábrázolását, valamint Sákjamuni Buddha és Congkhapa mintegy 40 cm-es aranszobrait. A tantraiskolában Cakrasaṃvara és Yamāntaka szobra, valamint Cakrasaṃvara és Guhyasaṃāja tiszta földjének háromdimenziós fafaragása volt látható. A filozófiai iskola oltárát a mintegy kétméteres, aranyozott Maitreya, a papírmásé Mahākāla, Sákjamuni Buddha, a fehér és a zöld Tārā ábrázolása díszítette. A Kālacakra szentélyben Darjā *jērembe* mester-műve: Kālacakra és kísérete, valamint a Śambala 25 királya örvendeztette meg a közösséget. A Sukhāvātī szentélyben harminc darabból álló fafaragás-kompozíció állt: a vörös tanvédő, Begce nyolcas kardfogó és 21 hóhér kíséretével, valamint a Sukhāvātī mennyországot ábrázoló mandala. A Maitreya szentélyben a csaknem három méter magas, aranyozott Maitreya és kísérete, valamint a 16 arhat ábrázolása volt látható. Az orvosi iskolában Amitābha és az Orvos buddha papírmásé szobrai álltak. A Vairocana szentélyben Vairocana istenség és Dawā corj által készített háromdimenziós mandalája volt látható. A Tanvédő szentélyében a Baldan festő által készített Yama Dharmarāja papírmásé szobor állt. E főbb kegytárgyak mellett számos szobor, applikáció és tekercskép díszítette a szentélyeket. A kolostor szerzetesei közül több művész került ki: Namjil, *uran* ('mesteri') Jigjid, Baldan festő, Nawān *ranjin*, *uran* Donō, Čoimbol, Gonyajaw *gawj*, Perenleijamc, Yadam fafaragó, Renčin és még sokan mások.

Ezüstből, sárga- és vörösrézből több kisebb-nagyobb áldozati kehely, tálca, mécsestartó, szentelt vizes kancsó, teáskanna, füstölőtartó, mosó- és mandala-áldozat készült, valamint ezüstözött kürt, fuvola, kagylókürt, csengő, kétfenekű kézidob, aranyozott gong, sárkánydíszek, nagyobb és kisebb dobok, lágy dallamú cintányérok is megtalálhatók voltak. A szentélyek csúcsát aranyozott tetődísz, homlokzatát a tankerék és a két gazella, tetővégeit *makarafejek* és csengettyűk; belsejüket selyemből, brokátból, bársonyból készült ernyők, baldachinok, díszek és egyéb bútortat ékesítette. A kolostori tánc maszkjai és ruhái külön figyelmet érdemeltek.

A kolostor jelentős könyvgyűjteményt birtokolt. A cinóbervörös tintával nyomtatott, 108 kötetes *Kandzsúr* Jundui *lxāramba* hozta Tibetből, és a főszentélyben helyezte el. Mögötte, a *Cogčin* *dacanban* évente tartottak *Kandzsúr*-szertartást. A hívek is sokat olvastattak belőle, valamint szent köteteit cipelték a kolostor körül, hogy érdemeket gyűjtsenek. A filozófiai iskolában megvolt a 108 kötetes nartangi *Kandzsúr* és a 240 kötetes *Tandzsúr* is, csakúgy, mint az öt filozófiai tudomány szövegei. A tantraiskolában tantrikus, az orvosi iskolában orvosi szövegek tucatjai álltak, illetve sok szerzetesnek saját könyvgyűjteménye is volt.

A kolostori nyomda⁹⁵ Donō, Očirxū, Damba, Dawā, Mambā, Xas, Samdan, Yondon, Čoim, T. Bagan és egyéb fafaragó szerzetesek nyomódúcait őrizte.

3.12. A kolostor bezárása

1931-ben a kolostort bezárták,⁹⁶ őszől kezdve a kolostor több rangos lámáját elfogták, Möron megyeközpontba vagy az onnan 100 km-re, a Xöwsgöl-tó déli partján fekvő Xatgal járásba szállították. Lakóhelyüket vagyontárgyaikkal együtt lepecsételték, lezárták.⁹⁷ A kolostorban tilos volt szertartást tartani. Akik akkor nem vetették le a szerzetesi köpenyt, azok vigyázták a világivá lett, kolostorból vidékre menekült szerzetesek jurtáit. 1932 májusában „forradalomellenes ellenállás”⁹⁸ keretében a szomszédos Rašānt járásbeli Sambū *siddha* meghívására a „Tan hadserege” (*Šarīn cergūd*) Tömörbulag járás területén átkelve elérte és felszabadította a Bügsin xürē kolostort, így a szentélyek újra megnyíltak, egy hónapon át újra zajlottak a szertartások, az elfogott szerzetesek lakóhelyeinek pecsétjét feltörték. Bár 1932 végén a felkelést leverték, országszerte újra engedélyezték a szerzetesi létet, így ősz első havában újfent megkezdődtek a szertartások. 1937-től azonban a szerzeteseket megadóztatták, a 18 évet betöltötteket világivá tették, hadba küldték. Az adót fizetni képtelen szerzetesek levetették köpenyüket, és a vidéki pásztoréletbe menekültek. 1937 végétől forradalomellenesnek bélyegezve számos szerzetest elfogtak. A kolostorban maradt csekély számú szerzetes 1938 novemberében megtartotta a *Domīn jonjō* filozófiai vizsgához kapcsolódó szertartást, majd a kolostor bezárt.⁹⁹ Az elhagyatott kolostor vagyonát elkobozták, szent szobraikat, kegytárgyaikat, szövegeit elvitték, megsemmisítették, elégették, az elhagyatott épületeket lerombolták; a kolostornak szinte nyoma sem maradt.

3.13. A főszentély újjáépítése

Gotow emlékei szerint¹⁰⁰ 1990 őszén ő maga és D. Damba szerzetes találkoztak, és fejükbe vették, hogy újjáépítik az egykori főszentélyt. Tömörbulag járás hívószövegségéből (*süsegtnī xolbō*) S. Sengē, Bürentogtox és az öreg Agwān

⁹⁵ Barxan, tib. *par khang*.

⁹⁶ <http://www.mongolianguide.mn/mn/hu/b/813/>

⁹⁷ Gotow 1999: 40–43.

⁹⁸ Lásd Kuz'min–Oyünčimeg 2014.

⁹⁹ <http://www.mongolianguide.mn/mn/hu/b/813/>

¹⁰⁰ Gotow 1999: 44–46.

közreműködésüket ajánlották. A munkálatokat O. Tömörbātar vezette a régi szentély rajza alapján. A szentélyépítésben O. Delger, Bijiya Dašjeweg, Ĵargā, Nyamjancan, Čadrā, S. Dorjsüren, Pürew sofőr és még sokan mások részt vettek. Kitartó munkájuknak, töretlen lelkesedésüknek köszönhetően az új szentély csakhamar felépült. A szertartások kellékeit: csengőket, dobokat, cintányérokat összeadták. G. Bāsanjaw hívó az egykor a Bügsin xürē filozófiai iskolájában tanult édesapjától örökölt hatfalú jurtát felállítva létrehozta a kincstárépületet, Ayüş hívónő pedig sztúpát állíttatott a régi sztúpa helyén. Batbayar sofőr átadta az apai nagybátyja, Sosor *gawĵ* által megőrzött kolostori szabályzatot,¹⁰¹ amely tibeti folyóírással íródott, és korábban kolostori apátok sora őrizte. T. Pürewjaw a közösségnek adományozta *Güntün gegēn*¹⁰² 16 kötetes művét, Čimidceren pedig Congkhapa és két fő tanítványa összes műveinek mintegy húsz kötetét. Dünxorjaw szerzetes is sokat tett a hagyomány felélesztéséért.

1991 augusztusában jurtát állítottak, illetve felszentelték a járás fő tanvédőjének, Yama Dharmarāja istenség szobrát, és szertartást tartottak a tiszteletére.

A Bügsin xürē hagyományának felélesztéseként 1992. augusztus 12-én nyílt meg – a régi kolostor tibeti nevén – a Dašgendunĵambalin süm nevű szentély, ahol mindennapi szertartást tartottak. Az egykori szerzetesek közül D. Damba (*lowon* mester), S. Gotow (előénekes), Myataw, Sosor, Genden, Č. Mandšir, B. Dašdawā, *Cagān* ('fehér') Damdinjaw, B. Dašyaičil, S. Sengē, valamint az újonnan szerzetessé vált Batnasan, Perenleijamc, T. Pürewjaw, M. Očir, M. Lxagwa és Byamba, továbbá Mörön megyeközpont és Šine-Ider járás szerzetesei közül sokan részt vettek a megnyitón. Bayan-Očir képet festett a kolostorról, és *nādam* versenyjátékokra is sor került.

Az új szentélybe számos kegytárgy került, így például a D. Damba és S. Gotow által készíttetett Yama Dharmarāja, Congkhapa- és Mahākāla-szobor, a D. Čimedregjan által adományozott Miyegombo- és Yamāntaka-szobor, Guhyasamāja, Cakrasamvara és Yamāntaka istenség mandalája, a Gurudeva rinpoche (1975–2009) által Nepálból hozott Yama Dharmarāja külső, belső és titkos megjelenítése és egyebek.

4. Jelenlegi helyzet, összegzés

Az 1992-ben épült takaros faszentély és hófehér sztúpa örzi ma az egykori nagy kiterjedésű, ezerfős kolostorfalu emlékét. Az idős szerzetesek jobblétre szenderülte után a szentély jelenleg üresen áll. Ennek oka, hogy lakott területtől távol

¹⁰¹ *Xürē tĵj*, ĵayag, kín. *tie zi*, tib. *bca' yig*.

¹⁰² Tib. *gung thang*.

esik. Bijiya Dašjeweg, a kolostor utolsó szerzetese a megyeközponti kolostor vezetésével tárgyal arról, hogy egy szerzetest állandó szolgálatra oda küldjön, ezzel fenntartva a háromszáz éves múltra visszatekintő kolostor hagyományát.

A Bügsin xürē kolostor az északmongol erdős területeken állt. Szerzetesei a környezet adottságait kihasználva számos mesteri fafaragást, nyomódúcot készítettek. Az orvosi oktatás, fokozatszerzési lehetőség, gyógynövénygyűjtő túra szintén ritkaságszámba ment.

1937 előtt körülbelül 700 hasonló méretű, történetű és felépítésű kolostor létezett országsherte. Süx Gotow összefoglalójának köszönhetően nemcsak a Bügsin xürē történetének, szerzetesi életének, szertartásainak és kegytárgyainak emléke maradt fenn, hanem ízelítőt kapunk a mongol kolostorvárosok (*xürē*) általános jellemzőiről, betekinthetünk egy szerzetes saját kolostoráról fontosnak vélt ismérveibe, valamint feleleveníthetjük a rendszerváltás vallási újjáéledésének pillanatait. Talán a jövőben – a kezdeti jurtaszentély kolostorfaluvá bővüléséhez hasonlóan – újjászületik a sok szerzetest számláló, híres kolostor: a Bügsin xürē.

Elsődleges források

Gotow, Süx 1999. *Jasagt xan aimgīn Dalai gūnī xošūnī Bügsin xürē Dašgendunjambalin xīdīn cadig oršwoi* [A Jasagt kán megye, Dalai gūn járásában álló Bügsin xürē Dašgendunjambalin kolostor története]. Ulānbātar.

Majer, Zsuzsa – Teleki, Krisztina 2019. *Öndör nastan lam narīn yaria. XX jūnī exen üyein xürē xīdūdīn talār awsan yarianūd I (2006–2009)* [Idős szerzetesek emlékezete. Interjúk a XX. század eleji mongol kolostori életről I. (2006–2009)]. Ulānbātar: Soyombo Printing.

Teleki, Krisztina 2019. *Öndör nastan lam narīn yaria. XX jūnī exen üyein xürē xīdūdīn talār awsan yarianūd II (2007–2017)* [Idős szerzetesek emlékezete. Interjúk a XX. század eleji mongol kolostori életről II. (2007–2017)]. Ulānbātar: Soyombo Printing.

Interjúk

Bijiya Dašjeweg szerzetes, *Gandantegčēnlin* kolostor, Ulānbātor, 2007. augusztus 27. (Majer Zsuzsa – Teleki Krisztina)

Bijiya Dašjeweg szerzetes, *Möröngin xürē Gandandarjailin* kolostor, Xöwsgöl megye, Mörön, 2017. június 16. (Teleki Krisztina)

Süx Gotow szerzetes, Xöwsgöl megye, Mörön, 2009. augusztus 10. (Majer Zsuzsa – Teleki Krisztina)

Felhasznált másodlagos szakirodalom

- Birtalan Ágnes 2006. „A mongol nádor.” In: Birtalan Ágnes (szerk.): *Mongol játékok és versek*. (Kőrösi Csoma Kiskönyvtár 27. Szerk. Ivanics Mária). Budapest: Akadémiai Kiadó, 11–16.
- Cedendamba, X. – Lxagwa, L. – Soninbayar, Š. – Luwsanbaldan, E. – Otgonbatar, R. – Amgalan, N. 2009. *Mongolīn sūm xīdīn tūxen towčōn* [Mongólia kolostorainak történeti összefoglalója]. Ulānbatar: Admon.
- Erdenebileg, B. 2012. *Mongolīn sūm xīdīn tūxēs* [Mongólia kolostorainak történetéből]. Tagnūlīn Yerōnxī Gajar. Tusgai arxiw – Gandantegčēnlīn xīd. Erdem soyolīn xūrēlen, Ulānbatar: Soyombo Printing.
- Kuz'min, S. L. – Oyūnčimeg, Ĵ. 2014. *Socializmīn esreg 1932 onī Mongol dax` boslogo* [A szocializmus elleni mongol felkelés, 1932]. Ulānbatar: Mōnxīn Ūseg.
- Majer, Zsuzsa – Teleki, Krisztina 2011. „On the Current Condition of 190 Old and Present-Day Monastic Sites in the Mongolian Countryside.” *Zentralasiatische Studien* 39: 93–140.
- Majer, Zsuzsa – Teleki, Krisztina 2014. *A Cam tánc hagyományának felélesztése Mongóliában. Reviving the Cam Dance Tradition in Mongolia*. Hagyományos Mongol Műveltség II. Traditional Mongolian Culture II. DVD Series. Budapest.
- Teleki, Krisztina 2009. „Building on Ruins, Memories and Persistence: Revival and Survival of Buddhism in the Countryside.” *Silk Road* 7: 64–73.

Internetes hivatkozások

- Bügsin xürē*. <http://www.mongolianguide.mn/mn/hu/b/813/> (utolsó letöltés: 2020.09.16.)
- Documentation of Mongolian Monasteries*. <http://www.mongoliantemples.org> (utolsó letöltés: 2020.09.16.)
- Interview with Cewēnlojol monk. <http://www.mongoliantemples.org/oralhistorypdfs/L292.pdf> (utolsó letöltés: 2020.09.16.)

